

JAK VYPADALA NUNCIOVA DOMÁCNOST? MIKROSONDA DO KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA PRAŽSKÉ NUNCIATURY VE 2. POLOVINĚ 16. STOLETÍ*

ALENA PAZDEROVÁ

Nunciatury se dostaly do popředí zájmu historiků a badatelů zanedlouho po otevření Vatikánského tajného archivu pro veřejnost papežem Lvem XIII. roku 1890. Do dnešní doby vyšla celá řada edic přibližujících politické a církevně politické aktivity papežské diplomacie v evropských zemích zejména v 16. a 17. století.¹ Jsou plné historických faktů, světodějných událostí, charakteristik panovníků, vysokých i nižších hodnostářů světských a církevních i příslušníků mnoha slavných šlechtických rodů. O samotných protagonistech papežské diplomacie – nunciích – máme k dispozici kromě jejich diplomatické korespondence i dostatek zpráv v dobových pramenech a v příslušných lexikonech. Poměrně v úplnosti jsou dochovány papežské instrukce², jimiž se měli nunciové v místě svého působení řídit, i finální relace jejich předchůdců³, které byli povinni vypracovat pro své nástupce, aby je uvedli *in medias res* jejich nového úřadu. Velký praktický význam finálních relací je třeba podtrhnout zejména pro nuncie vysílané do mimoitalských destinací

¹ * Tato studie je výsledkem grantového projektu GA ČR, reg. č. P405/12/2037: Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem, Tom. I. Epistulae et acta Cesari Speciani 1592–1598, pars 1–2 (1592–1594).

Edicemi nunciaturní korespondence a budoucnosti nunciaturního bádání se zabývala mezinárodní konference pořádaná Německým historickým ústavem v Římě v roce 1996, jejíž příspěvky vyšly tiskem spolu s bibliografií dosud vyšlých edic papežské diplomatické korespondence. Viz Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturbereichsforschung, hrsg. von A. Koller (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 87). Tübingen 1998.

² Editované papežské instrukce viz: Jaitner, Klaus (ed.): Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592–1605, Bd. 1–2. Tübingen 1984; týž (ed.): Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhofen 1621–1623, 2. Bde. Tübingen 1997; Giordano, Silvano (ed.): Le istruzioni generali di Paolo V. ai diplomatici pontifici, 1605–1621. Tübingen 2003. K problematice papežských instrukcí viz též: Lutz, Georg: Le ricerche internazionali sulle nuntiature e l'edizione delle istruzioni generali di Clemente VIII (1592–1605). In: L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche, a cura di P. Vian. Roma 1983, s. 167–180 nebo Das Papstum, die Christenheit und die Staaten Europas 1592–1605. Forschungen zu den Hauptinstruktionen Clemens' VIII., hrsg. von G. Lutz. Tübingen 1994.

³ Ty byly cenné i tím, že kromě věcných informací obsahovaly seznam kontaktů na důvěryhodné úředníky a návody na řešení některých specifických úkolů. Zajímavé jsou: Relace nuncia Segy pro jeho nástupce Putea (Reichenberger, Robert (ed.): Nuntiaturbberichte aus Deutschland, 2. Abteilung, 1. Hälfte: Malaspina, Sega, Caligari. Paderborn 1905, s. 411–430), Puteova pro jeho nástupce Viscontioho (Schweizer, Josef (ed.): Nuntiaturbberichte aus Deutschland, 2. Abteilung, 2. Hälfte: Puteo. Paderborn 1912, s. 477–526) nebo Caetanova pro jeho nástupce Speciana částečně otištěná Schweizerem (Schweizer, Josef (ed.): Nuntiaturbberichte aus Deutschland, 2. Abteilung, Band 3: Visconte, Caetano. Paderborn 1919, s. 581–586), v úplnosti dochovaná ve Vatikánském tajném archivu (dále ASV) a jako nefoliovaný fragment v římské Biblioteca Casanatense (Ms. 272). Přepis Caetanovy relace pořízený podle vatikánského rukopisu (ASV, Miscellanea, Armario II. 71, fol. 3r–60r) je součástí mou připravované edice Specanovy nunciaturní korespondence.

(císařský dvůr, Štýrský Hradec, Kolín nad Rýnem, Luzern), neboť zde byli italsí preláti konfrontováni s pro ně zcela odlišným jazykovým, mentálním a do jisté míry i kulturním světem.⁴ Kromě toho je k dispozici i řada obecných instrukcí, předpisů a praktických návodů usměrňujících chování nunciů v cizině.⁵ Při studiu těchto teoretických předpisů však musíme počítat s jejich nesystematičností, neboť nejsou řazeny podle věcné logiky a často se opakují. Tyto „katechismy“ římské diplomacie, jak je výstižně označil Karel Stloukal ve své studii o papežské politice na přelomu 16. a 17. století⁶, názorně přibližují zásady římské diplomatické školy. Po jejich přečtení máme před očima plastický obraz nuncia ve všech možných životních situacích – diplomatickými jednáními počínaje a domácím sepisováním depeší do Říma konče. Jak ale vypadala nunciiova domácnost se z výše uvedených pramenů – kromě obecných náznaků – rozhodně nedozvíme. To byla soukromá nunciiova věc a tak prozaická záležitost neměla v úředních instrukcích místo, přestože jistě hrála v jeho životě významnou roli. Bohužel se v nunciaturní korespondenci jen sporadicky setkáváme s informacemi, kde a jak nuncius bydlel, koho a kolik lidí si přivedl do blízké či daleké ciziny sebou, zda zaměstnával i domácí lidi v místě svého zahraničního působení nebo jak se vyrovnával s neznalostí prostředí a jazyka (to zejména v případě nunciatury u císařského dvora ve Vídni a v Praze, protože žádný italský nuncius neovládal němčinu, o češtině ani nemluvě). S problémem, jak vlastně nunciaturní domácnost vypadala v praxi, jsem se setkala při sestavování životopisu Cesare Speciana, papežského nuncia na císařském dvoře v Praze v letech 1592–1598, který je součástí mnou připravované edice jeho diplomatické korespondence. Speciano se jen sporadicky zmiňuje o svých spolupracovnících, zásadně nikoho z nich nejmenuje a označuje je pouze jejich funkcí („můj auditor“, „můj kaplan“, „můj teolog“ atp.).⁷ V rámci římského výzkumu jsem se proto věnovala i této zajímavé otázce.

Ziskat podrobný obrázek o složení a chodu nunciaturní domácnosti (v pramenech i v literatuře označované termínem *famiglia* či *familia*) v 16. století je velice složité. Tomuto problému se v minulosti již věnovali někteří badatelé z Francie, Polska a Německa⁸ a kusé informace nalezneme i v úvodech nunciaturních edic⁹, pokud na ně editor

⁴ Viz Burschel, P.: Das Eigene und das Fremde. Zur anthropologischen Entzifferung diplomatischer Texte. In: Kurie und Politik, s. 260–271.

⁵ Jedná se zejména o sv. 111 miscelanií, který je celý věnován instrukcím. Tyto jsou doplněny podrobnými předpisy pro nunciaturní kancelář o 31 bodech, upravujícími vnější formu diplomatických zpráv a způsob jejich dopravy do Říma, které jsou rovněž součástí tohoto svazku (ASV, Miscellanea, Armario II, t. 111). Jednu z obecných instrukcí s názvem „*Ricordi per ministri de principi in generale*“ a navazující předpisy pro nunciaturní kancelář s názvem „*Per la segretaria alcuni notabili*“ otiskl Stloukal podle vatikánských pramenů (ASV, Miscellanea, Armario II, t. 111, fol. 309r–320v). Viz Stloukal, Karel: Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu 16. a 17. věku. Práce z vědeckých ústavů IX. Praha 1925, s. 213–220.

⁶ Stloukal, K.: Papežská politika, s. 69, pozn. 173.

⁷ To platí i o dalších osobách, s nimiž byl nuncius v přímém či nepřímém styku. U důvěrníků a donašečů je to pochopitelné z důvodu jejich utajení a u přátel, rodinných příslušníků, někdy i kolegů-nunciů se jednalo o osoby oběma korespondujícím stranám známé, nicméně v obou případech má editor značně ztíženou práci při jejich identifikaci.

⁸ Viz např. Barbiche, Bernard: La nunciature de France aux XVIe e XVIIe siècle: les nonces, leur entourage et leur cadre de vie. In: Kurie und Politik, s. 919–970; Wojtyśka, Henryk Damian: Die Entstehung und Organisation der Polnischen Nuntiaturs bis 1572, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, XXXIII, 1980, s. 58–76; Koller, Alexander: Diplomazia e vita quotidiana. Il nunzio Ottavio Santacroce e la sua familia. In: Per il Cinquecento religioso italiano. Clero, cultura, società. Atti del Convegno internazionale di studi, a cura di Maurizio Sangalli, Roma 2003, s. 635–648; týž: Nuntienalltag. Überlegungen zur Lebenswelt eines kirchlichen Diplomatenhaushalts im 16. und 17. Jahrhundert. In: Impulse für eine religiöse Alltagsgeschichte des Donau-Alpen-Adria-Raumes, hrsg. von R. Klieber – H. Hold. Wien–Köln–Weimar 2005, s. 96–108; týž: Vademecum für einen Nuntius. Römische Historische Mitteilungen 49, 2007, s. 179–225.

⁹ Např. Ehse v úvodu své edice kolínských nunciatury Giovanni Bonomioho (1585–1587) uvádí na základě jedině zmínky v korespondenci, že počet členů nunciaturní domácnosti činil 24–25 osob. Viz Nuntiaturs-

narazil v editovaných textech, případně v doprovodných pramenech. Shodují se v tom, že by bylo nezbytně nutné systematicky prostudovat nejen všechny dosud vyšlé svazky nunciaturních edic, což je při jejich četnosti úkol velice pracný a dlouhodobý, ale i řadu dalších doprovodných pramenů. Přitom je třeba také počítat s tím, že na rozdíl od vyššího personálu nunciatury (*famiglia alta*), často rekrutovaného z urozených osob církevních i světských, jsou informace o nižším personálu nunciatury (*famiglia bassa*) dostupné až v 17. století; pokud je výjimečně zmiňován dříve, pak pouze křestními jmény.¹⁰

Na základě literatury i dílčích poznatků získaných při editaci Specianovy korespondence lze obecně konstatovat, že se nunciaturní domácnost skládala z osob duchovních a laiků. Nuncius, jakožto biskup, byl vybaven různými soudními pravomocemi (fakultami), a proto se v jeho domácnosti setkáváme s jednou nebo dvěma právníky vzdělanými osobami s doktorským titulem, zastávajícími úřad auditora, což byl úřad nejdůležitější. Dalšími důležitými členy nunciatura personálu byli sekretáři: minimálně jeden, jakožto sekretář nunciatury, někdy i další v roli nunciova osobního sekretáře a setkáváme se i se sekretářem pomocným, který býval k ruce sekretáři nunciatury. Vzhledem ke komplikovaným církevním poměrům i ke stále se vyhrcojícím a politizovaným náboženským a věroučným problémům v Říši i v Českém království býval součástí nunciova odborného týmu i nunciův osobní teolog.¹¹ Dále nuncius disponoval několika kaplany, z nichž jeden býval jeho osobním. Protože nunciové vysílání k císařskému dvoru byli téměř bez výjimky Italové, neznali – jak bylo řečeno výše – němčiny (ani češtiny) a totéž platilo i o jejich personálu, setkáváme se v domácnostech nunciů působících na sever od Alp se specifickými funkcemi členů jejich domácností, a to s tlumočnickem a nákupčím, což byly osoby znalé jak domácího jazyka v cizím působišti, tak místních poměrů a zpravidla zde také najímaní. Důležitou součástí nunciova působení byla četná diplomatická jednání s panovníkem, císařskými úředníky a příslušníky dvora, s předními představiteli církve a šlechty a se zahraničními vyslanci, z nichž mnohé přijímal i ve svém sídle. Proto patřil k jeho domácnosti neodmyslitelně i zástup sloužících, který jí dodával lesku a umožňoval odpovídající reprezentaci. Stručně lze říci, že se nunciova domácnost nelišila od domácností zahraničních vyslanců nebo vyšších církevních představitelů.¹² Zatímco personální složení těchto domácností bylo po delší dobu víceméně neměnné, v případě nunciovy domácnosti tomu bylo jinak, neboť byla časově omezena dobou trvání jeho legace. V 16. století bývaly nunciové vysílány do míst svého působení obvykle na 3 až 4 roky, i když existovaly i výjimky.¹³ Někteří z nich sice zastávali úřad nuncia opakovaně v různých destinacích, personál však byl obměňován a jen minimum osob doprovázelo nuncia dlouhodobě. Nemůžeme zapomenout i na fakt, že v 16. století ještě neexistovaly stálé nunciaturní rezidence a nunciové doprovázeli panovníka na jeho cestách, někdy – jako v případě zemských

berichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken, Die Köllner Nuntiatur, Band I.: Bonomi in Köln. Santantonio in der Schweiz. Die Strassburger Wirren, bearb. von Stephan Ehse und Aloys Meister. München – Paderborn – Wien 1969, s. XIII.

¹⁰ Stručně shrnutí této problematiky viz Koller, A: Diplomazia e vita quotidiana, s. 635–636.

¹¹ V době nástupu ostrějšího protireformačního kurzu, kdy říšská nunciatura sídlila v Praze a čelila většinovému nekatolickému obyvatelstvu, toho bylo jistě zapotřebí, neboť hlavním bodem nunciova rekatolizačního programu byl návrat utrakvistů do lůna katolické církve. V závěrečné relaci dané Specianovi jeho předchůdcem Caetaním mu tento přímo doporučuje, aby soustředil svou pozornost na České království, které se mělo stát vzorem protireformační činnosti v Říši „neboť to, co se nařizuje a provádí tam, kde sídlí císař, slouží jako vzor pro ostatní části Germánie...“ (ASV, Miscellanea, Armario II, fol. 3–60).

¹² K problematice složení a fungování domácností vyšších církevních představitelů viz např. Völkel, M.: Römische Kardinalhaushalte des 17. Jahrhunderts. Borghese–Barberini–Chigi (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts 74). Tübingen 1993.

¹³ Např. Specianova nunciatura u císařského dvora trvala téměř 6 let (květen 1592 – duben 1598), nunciatura Girolama Portii ve Štýrském Hradci dokonce téměř necelých 15 let (březen 1592 – prosinec 1607).

či říšských sněmů – i po několik měsíců.¹⁴ Z těchto důvodů je proto velice nesnadné rekonstruovat složení nunciaturní domácnosti v tomto období. Je třeba ještě dodat, že veškeré výdaje na její chod, zabezpečení všech jejích členů včetně služného (*salario*) a cesty do místa působení a zpět (*viaticum*), které byly opravdu vysoké, platil nuncius ze svých prostředků a nikdy mu nebyly zpětně uhrazeny v plné výši. Obvyklý plat nuncia u císařského dvora činil 230 zl. měsíčně a ani zdaleka nepokrýval jeho skutečné náklady, navíc přicházel nepravidelně, často až po několika měsících.¹⁵ Jako červená niť se nunciaturními korespondencemi vinou nářky nunciů na opožděné zásilky jejich služného.¹⁶ K pevnému platu nuncia náležely také další příjmy, vyplývající z výkonu jeho soudních pravomocí daných fakultami. Jejich vymáhání však bylo často obtížné a rozhodně nemohly nijak vylepšit nunciiovu pasivní bilanci. I z těchto důvodů bývali do úřadu nuncia zpravidla jmenováni vyšší církevní hodnostáři (biskupové, kardinálové), ponejvíce z řad vysoké italské šlechty, finančně dostatečně zabezpečení jak rodovým majetkem, tak svými prebendami (nebo alespoň jimi).¹⁷ Nunciatura při císařském dvoře patřila k nunciaturám „velkým“ (vedle španělské a francouzské), čemuž odpovídal i počet příslušníků nunciiovy domácnosti oscilující mezi 25 až 35 členy, u nunciatur menších (švýcarská, Kolín nad Rýnem, Štýrský Hradec) mezi 10–25 členy. Obecně platí, že se velikost nunciiovy domácnosti odvíjela přímo úměrně od jeho kapsy nebo se musel zadlužit (což platilo ve většině případů).¹⁸ Důvodem, proč církevní preláti úřad nuncia přijímali i za cenu osobních finančních obětí, byla jeho velká prestiž, která se úměrně zvětšovala s velikostí nunciatury, a vyhlídky na kardinálský purpur a výnosné prebendy po ukončení mise.¹⁹ Bohužel detailních informací o každodenním životě v nunciaturních domácnostech z pera nunciů či příslušníků jejich doprovodu je stále nedostatek, takže při jejich hledání musí mít editor zejména štěstí, jako tomu bylo i v případě následujícího pramene s jedinečnou výpovědní hodnotou.²⁰

¹⁴ Viz Koller, A.: *Diplomazia e vita quotidiana*, s. 636. Autor zde uvádí příklad nuncia Malaspiny, který doprovázel po několik měsíců císaře Rudolfa II., navštěvujícího na přelomu let 1577/78 sněmy v Praze, Budyšíně, Vratislavi, Olomouci, Bratislavě a Vídni. Podobně tomu bylo i v případě Specianovy nunciatury, kdy se v roce 1594 Speciano, jakožto papežský nuncius na císařském dvoře, účastnil od května do září říšského sněmu v Řezně. Viz Specianovy listy z Řezna adresované státnímu sekretariátu v Římě (Biblioteca Ambrosiana, Milano (dále BAMi), D 121 suss., fol. 193v–383r.

¹⁵ Datované záznamy o výplatách služného nunciům jsem studovala v římském státním archivu v knihách příjmů a vydání ve fondu Depositeria generale. Viz Archivio di Stato di Roma (dále ASR), Depositeria generale di Papa Clemente VIII. Libri d'entrata e uscita della Tesoreria Generale, knihy č. 1575–1579, 1581–1583. Problematiky platů nunciů se dotýká i Ehess v úvodu své edice kolínských nunciatury Giovanni Franceska Bonominio. Viz *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, Bonomi/Santantonio, s. XI–XIII.

¹⁶ Jednou z výjimek byl Antonio Caetano, papežský nuncius na císařském dvoře v Praze (1607–1611), který se ve svých listech o nedostatku financí vůbec nezmiňuje, pravděpodobně proto, že jeho biskupství v Capue a jeho rodinný původ mu zabezpečovaly dostatečný příliv finančních prostředků. Za tuto informaci děkuji Dr. Tomáši Černušákovvi z Moravského zemského archivu, editoru Caetanovy nunciatury.

¹⁷ Viz Stloukal, K.: *Papežská politika*, s. 69; Koller, A.: *Diplomazia e vita quotidiana*, s. 636.

¹⁸ Speciano hojně čerpal ze svého majetku, který mu spravoval jeho švagr Pomponio Cavenago i z prebend, které mu spravovali opat Aymi a Fabio Tempestivo. Viz např. Specianův list Pomponiovi z 3.1. 1594 (BAMi, D 121 suss., fol. 18r-v) nebo opatu Aymi ze 4.1. 1594 (BAMi, D 121 suss., fol. 21r-v), v nichž si ztěžuje na svou zadluženost.

¹⁹ K této problematice viz kapitolu o platech a odměňování nunciů v Biauđet, Henri: *Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648* (*Annales Academiae Scientiarum Fennicae Ser. B II/1*). Helsinki 1910, s. 67–92. Finanční podhodnocení nunciů bylo setrvalým jevem.

²⁰ Při archivním výzkumu pramenů často narazíme na fakta, která vprvoplánově nehledáme, vyplatí se však přesně si je poznamenat pro případ budoucí potřeby, jako tomu bylo u relace, o níž je řeč v následujících řádcích. Tuto relaci jsem zahrнула do seznamu bohemik již v roce 2001, znovu mě na ni upozornil v roce 2008 Alexander Koller zpracovávající tehdy edičně nunciatury Maurizia Malaspiny a Ottavia Santacroceho, pro kterého jsem vyhotovovala několik rešerší z českých pramenů. Upozornění se týkalo zajímavého popisu Prahy, nicméně jsem v minulém roce dokončila přepis celé relace a její pasáž týkající se podoby nunciiovy domácnosti mohu nyní využít pro úvod připravované edice Specianovy korespondence.

V rámci nunciaturního výzkumu jsem se podrobně zabývala studiem relace popisující cestu monsignora Ottavia Santacroceho, biskupa cervijského, na pražský císařský dvůr v roce 1581 a jeho působení zde²¹, jejímž autorem je člen jeho doprovodu a dlouholetý přítel Pompeo Vizani.²² Ottavio Santacroce²³, příslušník staré římské šlechty, byl 28. března 1581 ustanoven papežem Řehořem XIII. nástupcem Orazia Malaspiny²⁴ na prestižní nunciature u císařského dvora v Praze. Po krátkém pobytu v rodinném sídle ve Fianni dorazil Santacroce 3. května do Florencie, v nedalekém Pratinu vykonal zdvořilostní návštěvu toskánského velkovévody, od něhož se mu dostalo užitečných informací o císařském dvoře, a 5. května se v Bologni ubytoval v domě svého přítele Pompea Vizaniho, kde dokončil přípravy na cestu do Prahy a najal nezbytné koně. Vizani ve své relaci přehledně líčí cestu z Bologne, odkud nunciův průvod vyrazil 5. května 1581 v počtu 25 osob přes Mantovu, Roveretto, Trident, Bolzano a Brixen do Innsbrucku (včetně návštěvy nedalekého Ambrasu), kde se nunciův průvod rozdělil: menší část se nalodila na řece Innu a pokračovala do Vídně, větší část doprovázela nuncia Bavorskem do Augsburgu, Ingolstadtu, Řezna, Pasova a odtud přes Stein a Krems do Vídně, kde se průvod opět spojil. Z Vídně se vydal nunciatus Santacroce 8. června na cestu do Prahy po trase Retz, Znojmo, Třebíč, Německý Brod, Čáslav, Kolín a Český Brod. Dne 14. června byl míli před Prahou slavnostně uvítán nunciem Malaspinou, kterého střídal v úřadu, a sekretáři všech ambasadorů sídlících v Praze. S puntičkářskou přesností Vizani zaznamenal, že nunciova cesta z Boloně do Prahy činila 935 italských mil.²⁵

Po slavnostním uvítání ubytoval končící nunciatus Malaspina svého nástupce Santacroceho i s doprovodem v domě, který měl pronajatý na Malé Straně a který sloužil jako sídlo

²¹ Součástí relace nesoucí název *Relazione del viaggio di Germania fatto da Pompeo Vizani l'anno del Signore CDDLXXXI* je i zázvím nuncia Santacroceho, který zemřel v Praze ve věku 38 let po necelých dvou měsících působení, včetně dodatku k ní (ASR, Santacroce 87, fol. 2r–87v). Některé informace z Vizaniho relace využil A. Koller v úvodu edice nunciaturní korespondence Ottavia Santacroceho a v článku o každodennosti života církevních diplomatů. Viz Koller, Alexander (ed.): *Nuntiaturberichte aus Deutschland* nebst ergänzenden Aktenstücken, 3. Abteilung 1572–1585, B. 10: *Nuntiaturen des Orazio Malaspina und des Ottavio Santacroce. Interim des Cesare Dell'Arena (1578–1581)*. Tübingen 2012, s. XXX, XXXVI); týž: *Nuntienalltag*, s. 96–108.

²² O Pompeovi Vizaním (1540–?) se dochovaly pouze kusé zprávy. Pocházel z boloňské patricijské rodiny věrné císaři. To bylo zřejmě jedním z důvodů, proč byl vyzván nunciem, aby jej doprovázel na císařský dvůr do Prahy, kromě toho, že byl jeho dlouholetým přítelem a důvěrníkem. Vizani byl muž vzdělaný a jazykově vybavený, uznávaný jako latiník, historik a filozof a proslavil se zejména desetisvazkovými dějinami Boloně. Ferdinand I. jej roku 1563 povýšil do šlechtického stavu a v roce 1581 potvrdil Vizanimu šlechtická privilegia i Rudolf II. V Praze působil jako nunciův osobní sekretář a ve své poslední vůli jej Santacroce pověřil vykonávatelem své závěti (Koller, A.: *Nuntiaturberichte aus Deutschland, Malaspina/ Santacroce*, s. XXXIV–XXXV).

²³ Ottavio Santacroce (11.6. 1542–3.9. 1581), původem z římské šlechtické rodiny, studium práv v Bologni, 1566 Dr. iur., 1570–73 referendář obojí signatury, 1573–75 gubernátor Ferma, 1576 gubernátor Perugia, 1576 biskup v Cervii v provincii Romagna, 1577–80 nunciatus v Savojsku, 1580 komendatární opat opatství SS. Nazario e Celso u Vercelli, 26. 5. – 3. 9. 1581 nunciatus na císařském dvoře v Praze, zemřel v Praze 3. 9. 1581, pohřben v kapli sv. Anny v katedrále sv. Víta na Pražském hradě (Koller, A.: *Nuntiaturberichte aus Deutschland, Malaspina/Santacroce*, s. XX–XXXV).

²⁴ Orazio Malaspina, z rodiny markýzů di Monti, 1578 kněžské svěcení, apoštolský protonotář, 1578–1581 papežský nunciatus na císařském dvoře (Koller, A.: *Nuntiaturberichte aus Deutschland, Malaspina/Santacroce*, s. IX–XX).

²⁵ Samotné vylíčení cesty je velice zajímavé. Vizani přináší zajímavé údaje o tehdejších vzhledu měst, městeček a venkovských osídlení, jimiž výprava procházela, všímá si vzhledu krajiny, přírodních zvládností a krás, úrodnosti krajů a pěstování typických plodin, způsobu obživy obyvatelstva, pozornost věnuje stavu veřejných silnic a cest, splavnosti řek, veřejné bezpečnosti, kvalitě hostinců a stravování v nich. Ve městech si všímá nejen jejich architektury, historických pamětihodností, opevnění, kostelů a významných církevních památek včetně jejich výzdoby, náboženského života (návštěvy bohoslužeb, lokální patroni a svati), ale i výkonu městské správy a městského hospodářství či každodenního života v nich a nešetří ani cennými postřehy o mentalitě jejich obyvatel. V některých případech docházelo i k humorným příhodám, neboť ani Vizani, ani nunciatus, ani nikdo jiný z nunciova doprovodu neovládali němčinu nebo češtinu.

nunciatury.²⁶ Až do svého odjezdu 1. 7. 1581 jej podrobně zasvěcoval do církevních poměrů a aktuální politické situace v Říši a v Čechách a do spleitých poměrů panujících na císařském dvoře.

Ihned po svém příjezdu do Prahy, jak bývalo zvykem, požádal nunciua Santacroce o vstupní audienci u císaře, ale nebylo mu vyhověno. Císař opět trpěl momentální zdravotní indispozicí, nevycházel na veřejnost, odmítal styk s nejvyššími úředníky, nedával audiencie. Jak píše Vizani, nunciua využil volného času k sepsání domácího řádu, kde „s velkou moudrostí, okem nejbdělejším a vlastní rukou“ vypracoval pravidla soužití všech členů své domácnosti.²⁷ Jedná se o čtyři písemnosti, z nichž každá reguluje jeden z úseků Santacroceho domácnosti a prozrazuje paternalistický přístup nuncia vůči jejím členům. Doslovný opis těchto instrukcí začlenil Vizani do své relace.²⁸ Díky tomu se nám zachovalo ojedinělé svědectví o podobě nunciiovy domácnosti v Praze, jejích členech a každodenním životě v nunciiově domě.

Santacroceho *famiglia* v Praze čítala 27 osob²⁹ a její počet se ještě v průběhu času rozrostl na 33 osob. Její jádro tvořily kromě Pompea Vizaniho, nunciiova osobního sekretáře spřáteleného s ním již 22 let, tři další osoby, které byly dlouhodobě v Santacroceho službách: Giacomo Francesco de la Porta, číšník a nunciův osobní komorník, don Giovanni Andrea Coradini, nunciův osobní kaplan, a don Giacomo Filippo Tamoni uváděný jako soukromý sekretář; první působil v Santacroceho službách 12, druhý 11 a třetí „více“ let a všichni tři byli členy Santacroceho *famiglie* na nunciatuře v Savojsku. Na tyto osoby, jejichž loajalitu prověřila léta služby, se mohl kdykoli spolehnout.

²⁶ O sídle papežské nunciatury v Praze jsou dochovány pouze kusé zmínky. Nunciiové až po Speciana adresně své sídlo nezmiňují. První informace je dochována dle Stloukala až v korespondenci nuncia Spinelliho (v Praze 1599–1603). Sídlo papežské nunciatury za Spinelliho bylo původně na Starém městě, odkud se v roce 1600, v době nepokojů ve městě, nunciua ze strachu před napadením kacíři odstěhoval na Malou Stranu, kde sídlila početná italská kolonie. Viz Stloukal, K.: Papežská politika, s. 90. Stloukalovu zjištění však odporuje Vizaniho relace, jejíž obsah Stloukal neznal a která uvádí jako sídlo nunciatury dům na Malé Straně (*...haec Pragae in parva parte ac domo habitationis praefati R.mi.D.mi...*) patřící do svatomošské farnosti (*...la croce de frati di San Tomaso che sono l'ordine di Santo Agostino, perché ella era la parrocchia dove era morto il Nontio*).

²⁷ Ani Vizani nezahálel, píše: „Zatímco monsignor nunciua již řečeným způsobem uspořádával poměry ve svém domě a domácnosti, já jsem se snažil dozvědět něco o pořádkách panujících na císařském dvoře a o způsobu vlády v Germánii, což mi dalo dost námahy, protože jsem neuměl ani německy, ani česky. Ale přesto jsem chodil na výzvědy mluvě tu italsky, tu latinsky, onde španělsky a někdy ještě pár slov francouzsky, a využil jsem vše v následující relaci.“

²⁸ Stručné charakteristiky Santacroceho instrukcí a jejich editované texty viz Koller, A.: *Diplomazia e vita quotidiana*, s. 638–639 a 644–647.

²⁹ Kromě nuncia jí tvořili: Pompeo Vizani, nunciův osobní sekretář (*segretario personale*); Cesare de l'Arena, sekretář nunciatury (*segretario della nunziatura*); Cosimo (Cosmo) de la Stuffa, auditor (*auditore*); don Giacomo Filippo Tamoni, [nunciův] soukromý sekretář (*segretario privato*); Felice Mancini, majordomus (*maestro di casa*); Giacomo (Iacopo) Francesco de la Porta, číšník a vrchní komorník (*coppiere; maestro di camera*); Aluigi Marcoaldo, sekretář (*segretario*); don Giovanni Andrea (Gianandrea) Coradini, kaplan (*capellano*); don Nicolò Manincore, kaplan (*capellano*); Tito Luzago, vrchní kuchař (*scalco*); Giovanni Paulo Chiusano, správce stáje (*maestro di stalla*); Pietro Tigliamocchi, komorník (*cameriere*); Simone Pacini, nákupčí (*spenditore*); Antonio Casoni, kráječ (*trinciante*); Antonio, holič a pomocník v pokojích (*barbier; aiutante di camera*); Vangelista (Evangelista), pomocník v pokojích a [nunciův] garderobiér (*aiutante di camera; guardaroba*); Gasparo, správce kredence (*credenziere*); Sebastiano (Bastiano), správce spíže (*dispensiere*); Francesco, kuchař (*cuoco*); nový nákupčí neuváděný jménem (*spenditore nuovo*); Gabriele, sloužící pana Vizaniho (*servitore del signor Pompeo*); sloužící sekretáře de l'Areny neuváděný jménem (*servitore di m. Cesare segretario*); Giovanni Battista, podkoní a sklep mistr (*staffiere; botigliere*), a tři podkoní (*staffieri*): Giovanni Pietro, Pietro Paulo a Giovanni. Tito všichni jsou jmenováni v nunciiově „ubytovacím“ instrukci (*seconda scrittura*). K nim měli přibýt ještě 3 další podkoní, s jejichž ubytováním nunciua ve své instrukci počítal. Kromě toho jsou v zasedacím pořádku v místnosti pro služebnictvo (*terza scrittura*) uváděni ještě dva koláři (*primo e secondo carrozziere*), pomocník v kuchyni (*aiutante di cucina*), pomocník v kredenci (*aiutante di credenza*) a vozková, jejichž počet není specifikován (*carrettieri*).

Obraťme však pozornost k samotným nunciovým nařízením. Platí zde totéž, co bylo řečeno výše o obecných instrukcích, předpisech a praktických návodech ohledně chování nunciů v cizině. I Santacroceho instrukce jsou z dnešního pohledu nesystematické a mají svou vlastní logiku. Nicméně jsou velmi zajímavé a nepostrádají osobitý půvab, daný jejich autentičností, proto je v následujících řádcích věrně interpretuji.

První instrukce nazvaná *Ricordi a la famiglia di Mons. Nontio come debba portarsi*³⁰ je jakýmsi obecným kodexem zásad slušného chování. V podstatě se jedná o výčet povinných norem chování, které je třeba dodržovat uvnitř i vně nunciovy domácnosti se zřetelem na to, že nuncius reprezentuje Svatý stolec. To kladlo pochopitelně vysoké nároky nejen na něj, neboť musel jít příkladem, ale adekvátně i na všechny jeho spolupracovníky a členy jeho domácnosti, kteří proto měli dle jeho požadavku vynikat charakterem, zbožností a skromností. Největší důraz kladl nuncius na náboženskou praxi: každodenní návštěva mše, zpověď a svaté přijímání jednou za měsíc byly samozřejmostí. Zajímavá jsou četná ustanovení vycházející z faktu, že se členové nunciovy domácnosti nacházejí v kraji, v němž budou téměř každodenně konfrontováni s většinovým nekatolickým obyvatelstvem a početné zákazy měly být prevencí před nákazou herezemi. Závěrečné sankce jsou pak pochopitelným vyústěním nunciových přísných nařízení.³¹

Obraťme nyní pozornost k vlastní instrukci. Santacroce vychází z myšlenky, že počátek každé moudrosti je strach z Pána. Protože nuncius je reprezentantem Svatého stolce a má usměrňovat ostatní a vést je k poznání pravdy a ke zbožnosti, musejí mít všichni toto na paměti a být nejen vzorem, ale přímo vynikat dobrým chováním, zbožností, skromností a slušností. Jejich povinností je účastnit se každé ráno spolu s nunciem mše, zbožně klečat a odříkávat podle okolností růženec nebo breviář a netlachat mezi sebou. Každý měsíc se mají zpovídat a každou první neděli v měsíci mají přijímat z nunciových rukou nejsvětější svátost. Ráno a večer při zvonění Ave Maria mají pokleknout na obě kolena a vzdát zbožné úctu Matce boží. Svatým obrazům a v kostelích mají při každé příležitosti vzdávat úctu a smeknout biret. Mají si dávat pozor, aby v žádném případě neproklínali, ani nepřisahali na Boha nebo svaté. Ke stolu nemají sedat dříve, než dokončí kaplani požehnání a mají zde sedět tiše, skromně a vzdávat Bohu díky. V žádném případě nemají hrát ani karty, ani kostky. Nemají žertovat, ani si tropit ze sebe šprýmy v přítomnosti urozených pánů nebo cizích sloužících. Po ulicích mají chodit spořádaně, nemají pokukovat neslušně po druhých, ani si z nich tropit posměšky, zejména ne v kostele. V přítomnosti nuncia, a to tím spíše jsou-li zde přítomny cizí osoby, se mají chovat uctivě, bedlivě naslouchat jeho pokynům a být připraveni vyplnit je rychle, přesně a způsobně. Nikdy a s nikým nemají hovořit o víře, ani nemají být zvědaví na názory heretiků. Nemají vstupovat do kostelů a modliteben spravovaných heretiky a vůbec ne tehdy, probíhají-li zde kázání nebo duchovní cvičení. Vynálezavě mají ukončit rozhovory s osobami, z nichž se vyklubou heretici a od osob heretických, luteránů a jim podobných nemají nikdy nic požadovat. V odívání mají být skromní a nosit oděv černé a ne jiné barvy, žádné chocholy, extravagantní birety nebo účesy a nemají nosit jiné zbraně než meč a dýku, ale ve vši slušnosti. Kromě těch, kteří jsou povinni držet stráž, se má každý co nejvíce zdržovat v nunciově předpokojí, k tomu určeném. Přijdou-li cizí osoby, mají jim vyjít vstříc, doprovodit je dovnitř a prokazovat jim úctu. Urozeným osobám i jejich sloužícím mají nabídnout místo k sezení a vzdávat jim čest takovým způsobem, aby bylo zjevné, že slušnost a zdvořilost panují v nunciově domě. Především je třeba dodržovat poslušnost vůči majordomovi, protože ten, kdo neposlouchá jeho, neposlouchá ani pána. U stolu i mimo něj je zakázáno pronášet

³⁰ Připomenutí členům nunciovy domácnosti, jak je třeba se chovat (ASR, Santacroce 87, fol. 23r–25r).

³¹ Tuto instrukci považuji za nejdůležitější a proto ji v příloze uvádím v původním italském znění.

přípitky, jíst se má rychle a po díkůvzdání se má každý ihned zvednout od stolu, aniž by se zde zdržoval zbytečným tlacháním, a odebrat se do místnosti, kde stoluje pán domu; jsou-li zde přítomny cizí osoby, má být připraven jim kdykoli posloužit. Nikdo se nemá vybavovat s cizími urozenými osobami ani s jejich sloužícími o tom, co se povídá nebo dělá v nunciiově domě, ať v dobrém či ve zlém, a zvláště ne o tom, co slyšel z nunciiových úst řečeno vážně či v žertu, což platí zejména o nových zprávách, avížech a čínech cizích lidí, ani se nemá snažit dozvědět se více, než se týká jeho povinností. Všichni se mají nacházet v pořádku na svém místě a opouští-li nuncius dům, mají se na zaznění zvonku vždy dostavit do jeho předpokoje. Pokud nuncius vychází a oni mají jít s ním, mají jít bez reptání všichni společně podél kočáru, ne každý zvlášť kde se mu zamane a po jiné cestě než kočár, kterému mají být co nejbližší. Mezi obyvateli domu se netrpí žádné rvačky, ani slovní potyčky. Vyskytne-li se nějaký problém, mají se jej snažit řešit v klidu a ihned vyrozumět majordoma. Jeden každý z nich má mít na paměti, že ten, kdo bude příčinou skandálu či obtížný, bude bez odpuštění vyhoštěn z domu a propuštěn z nunciiových služeb, ať je to kdokoli. U koho bude zjištěn nedostatek ve vykonávání povinností, ten bude nejprve napomenut, potom se mu dostane výstrahy a nebude-li pilnějším, bude vyměněn. V žádném případě nesmí nikdo kupovat v tomto kraji [v Čechách] knihy latinské nebo v jiných jazycích, ať pojednávají o čemkoli, aniž by byly předtím shlednuty donem Giovannim Filipem Tamonim [sekretář]. Nikdo nesmí vycházet z domu bez nařízení a povolení majordoma nebo Giacoma Franciska [číšník a komorník]. Po klekání nikdo, i kdyby měl povolení výše uvedených osob, nesmí bez příkazu nuncia opustit dům. Pokud se někdo zdrží venku po této hodině, bude-li to poprvé, bude mu uděleno napomenutí, udělá-li to znova, bude vyhoštěn z domu a propuštěn z nunciiových služeb.

Druhá instrukce se týká ubytování osob v nunciiových službách a nese název *Seconda scriptura data al Mastro di casa che contiene la distribuzione de letti et camere per la casa di Mons. Nontio*.³² Z ní kromě počtu místností poznáváme alespoň částečně i jejich zařízení a je třeba poznamenat, že nuncius ohleduplně vycházel i z přání některých členů své domácnosti. Sám požadoval dvě lůžka: jedno pro svou osobní potřebu, druhé, reprezentativní s damaškovým závěsem, mělo být dle dobových zvyklostí umístěno v audienční místnosti. Pro Pompea Vizaniho nárokoval dvě místnosti: jednu vybavenou kamny, druhou vyzdobenou taftovými tapetami, s lůžkem pod baldachýnem z rudého damašku, vybavenou stolem s vrchní deskou potaženou kůží, židli, dvěma stoličkami, nočníkem a stolicí s jednoduchým stříbrným umyvadlem na mytí rukou. Majordomus se měl informovat, zda si pan Pompeo přeje příkrývku z prachového peří nebo vlněnou, jaké a kolik ložního prádla a příkrývek a bylo mu uloženo, aby bez řeči vyplnil nejen to, co si pan Pompeo přeje, ale i to, co by si mohl přát. V pokoji s kamny měl být umístěn stůl a sezení pro případ večere. Sekretář de l'Arena si přál pouze postel po nunciiovi Malaspinovi se vším jejím vybavením. V další místnosti měl být ubytován majordomus Mancini buď sám, nebo pokud by chtěl, s auditorem de la Stuffou, osobou klidnou; pokud ne, mělo být dle jeho přání. Sekretář don Tamoni měl bydlet s dalším sekretářem Marcoaldem; pro ně si přál nuncius pokoj s vlastním vchodem, zabezpečený a co nejbližší svého pokoje. V dalších pokojích měli být ubytováni vždy po dvou: kaplan Manincore spolu s nákupčím Paccinim, vrchní kuchař Luzago spolu se správcem stáje Chiusarem, komorník Tagliamocchi spolu s kráječem Casonim. Přimo za nunciiovým pokojem se nacházel zadní pokoj, vedle něhož byla umístěna nunciiova šatna. V něm měly být ubytovány čtyři osoby, které byly určeny k nunciiovým službám: číšník a komorník de la Porta, kaplan Coradini a dva pomocníci

---

³² Druhá písemnost daná majordomovi, která obsahuje přidělení lůžek a pokojů v domě monsignora nuncia (ASR, Santacroce 87, fol. 25r-v).

v pokojích: Antonio, vykonávající také funkci holiče a Vangelista, zastávající také funkci garderobiéra. Pro kredenciéra, tj. správce stříbrného nádobí a náčiní, si nuncius přál dobře zabezpečenou světnici, v níž měl být vzhledem ke své funkci sám. Dále bylo třeba ubytovat správce spíže a dát mu spolunocležníka, což ale neměl být podle nuncia nový nákupčí, protože se spolu nesnášeli; nuncius tedy navrhol kuchaře. Ubytovat bylo třeba ještě zbývající osoby, ale kdo bude s kým bydlet a po kolika osobách v místnosti už nuncius neřeší. Byli to: nový nákupčí, sluha pana Pompea Gabriel, nejmenovaný sluha sekretáře de l'Areny, tři podkoní uvádění pouze křestními jmény: Giovanni Pietro, Pietro Paolo a Giovanni, dále dva nejmenovaní koláři a pomocník kredenciéra a současně i v kuchyni, který se měl teprve shánět.

Předmětem **třetí instrukce** nazvané *Terza scrittura data al Mastro di casa che contiene l'ordine de la casa et distinsione de i gradi di ciascuno a la tavola et in tinello*³³ je domácí řád a zasedací pořádek osob u nunciova stolu a v místnosti pro služebnictvo. Z ní se dozvídáme, že spolu s nunciem měli stolovat pouze nejbližší a nejváženější členové jeho doprovodu: Pompeo Vizani, sekretář de l'Arena, auditor de la Stuffa a sekretář Tamoni (*famiglia alta*). V případě de la Stuffy a Tamoniho nuncius ale dodává, že jakmile se najedí, mají se zvednout a ve stoje čekat, dokud se nuncius neodebere do svého pokoje; v případě, že přijdou hosté zvenčí, mají jim poskytnout svá místa a odebrat se do místnosti pro služebnictvo. Stůl má být vždy prostrěn pro osm osob a k tomu má být přidáno vždy 1,5 pořádné porce navíc a má být dostatek šťávy. V místnosti pro služebnictvo stoloval zbytek nunciovy domácnosti (*famiglia media, famiglia bassa*), který je v instrukci uveden pouze prostým výčtem jejich jmen.³⁴ Oproti instrukci o distribuci lůžek a pokojů zde figuruje více osob, celkem 33.

Obsahem poslední, **čtvrté instrukce** s názvem *Quarta cedola data da Mons. Nontio che contiene la regola et ordine per il servitio de la tavola*³⁵ jsou předpisy upravující službu u stolu. Správce kredence spolu se svým pomocníkem měl ráno prostírat v jídelně pro osm osob s tím, že se pro případ potřeby přidávaly další dva až tři jídelní přístroje navíc, stůl měl být patřičně vyzdoben a opatřen květinami. Vše mělo být uděláno včas, aby se nemuselo zbytečně čekat. Židle a lavice měly být rozestaveny podle potřeby, taktéž prostřeno nádobí z kredence, po jídle měl pomocník utřít stůl a vše mělo být správcem kredence a jeho pomocníkem drženo v čistotě a naleštěné. Jejich povinností bylo také dávat pozor na vyzdobu stolu, pamlsky a ovoce, aby se zbytečně neponičily, protože se po ukončení stolování sklízely ze stolu a používaly následujícího dne; zvláště upozorňoval nuncius na opatrné zacházení s ovocem, jehož byl v Praze nedostatek. Večer se prostíralo v předpokojí pana Vizaniho pro něj a urozené osoby, pro nuncia samotného přímo v jeho pokoji. Vrchní kuchař měl vždy držet kuchyni v pořádku, vše mělo být včas připraveno, aby se nemuselo v době určené k jídlu na nic ani okamžik čekat. Hodina stolování mu byla předem oznamována, jídlo

³³ Třetí písemnost daná majordomovi, která obsahuje domácí řád a rozmístění osob podle hodnosti u stolu a v místnosti pro služebnictvo (ASR, Santacroce 87, fol. 25v–26r).

³⁴ Výslovně jsou uváděni: Majordomus Felice Mancini, číšník a komorník Iacopo Francesco de la Porta, sekretář Aluigi Marcoaldo, kaplan don Giovanni Andrea Coradini a don Nicolò Manincore, vrchní kuchař Titto Luzago, správce stáje Giovanni Paulo Chiusano, Pietro Tigliamocchi (bez funkce či profese), kráječ Antonio Casoni, u něj poznámka „se imparerà“ (pokud se to naučí), nákupčí Simone Pacini (tzv. *famiglia media*); pomocník v šatně a v pokojích Vangelista, pomocník v pokojích a holič Antonio, sluha pana Pompea Gabriel, správce kredence Gasparo, správce spíže Bastiano, kuchař Francesco, nejmenovaný sluha sekretáře (neuvedeno kterého, zřejmě Areny), nejmenovaný nový nákupčí, podkoní a sklep mistr Giovanni Battista (neuvedený v ubytovací instrukci), tři podkoní, Giovanni Pietro, Pietro Paolo a Giovanni, dva koláři neuvádění jmény, nejmenovaný pomocník v kredenci, nejmenovaný pomocník v kuchyni a dva kočí (tzv. *famiglia bassa*).

³⁵ Čtvrtá cedule daná mons. nunciem, která obsahuje předpis a řád pro službu u stolu (ASR, Santacroce 87, fol. 26v–27v).

měl stavět na stůl přívětivě a zdvořile a poté měl oznamovat nunciiovi, že je prostřeno. Po číšníkovi a komorníkovi de la Portovi, sekretáři Marcoaldovi a kněžích vcházeli do kuchyně pro jídlo ostatní a odnášeli je. Vrchní kuchař měl dávat pozor, aby bylo jídlo podáváno na stůl tak, aby se nic nevyliho z talířů a všude bylo čisto a aby vždycky zbylo něco teplého k jídlu. Byl-li někdo z nunciiovy domácnosti pozván někam na hostinu a viděl-li zde něco užitečného jak ve způsobu servírování, tak v různorodosti jídel, měl si to zapamatovat, upozornit kuchaře a „stále spolu s ním měli všichni studovat nové věci“. Misky s vodou na opláchnutí rukou měli u stolu na starosti číšník a komorník de la Porta a holič Antonio, slánku podával nunciiovi sekretář Tamoni, ostatním auditor de la Stuffa nebo sekretář Marcoaldo, ubrousky podával nunciiovi správce stáje Chiusaro, případně garderobiér Evangelista, ostatním holič Antonio nebo jiní, a tak mělo být až do konce jídla. Úkolem kaplanů bylo požeňování prostřeného stolu a pronesení díkůvzdání; u stolu neobsluhovali, pokud se nejednalo o banket. Po týdnu se u stolu střídali ve čtení bible a do poloviny jídla, podle příkazu, který se jim dával nunciis volící vhodné texty. Správce stáje Chiusaro se vždy staral o servírování talířů a číši, které byly před nunciem. Kráječ Casoni, pokud nekrájel, servíroval všechno, co bylo po stranách nuncia, v čemž mu pomáhali garderobiér Evangelista, holič Antonio a další. Všichni měli s náležitou pílí a zdvořilostí dávat na všechno bedlivý pozor. Pan Vizani a sekretář de l’Arena měli vlastní služebníky, auditoru de la Stuffovi a sekretáři Tamonimu posluhovali dva podkoní; v případě, že byli zaměstnáni nošením na stůl, měli být zastoupeni holičem Antoniem nebo garderobiérem Evangelistou či někým dalším. Nikdo se neměl stavět hluchým a slepým k tomu, co bylo u stolu zapotřebí. Obsluhovat se mělo s co největším klidem, bez jakéhokoli rozruchu nebo vzájemného dohadování, nikdo se neměl uchýlovat k tlachání, ale jeden každý měl plnit úkoly své služby, které měl u stolu předepsány. Evangelista měl mít v patrnosti, aby zásoboval kráječe talíři tak, aby mu nechyběly, správce kredence měl vždy dohlížet na to, aby je pomocník průběžně myl a aby byly vždy k dispozici. Při pokládání jídel na stůl i při jejich odnášení se dbalo úzkostlivě na to, aby se jich nikdo nedotýkal, ani z nich neujídal, a pokud by někdo byl tak nevychovaný a neslušný, mělo se tomu okamžitě zamezit. Netrpělo se žádné privátní stolování v soukromých místnostech s výjimkou sekretáře, byl-li služebně mimo nunciaturu, nebo když se kvůli vyřizování písemností nemohl k jídlu dostavit včas. Sklepmistr byl důrazně upozorněn, že s výjimkou pánů Vizaniho a de l’Areny nemá nikomu dávat víno mimo stůl bez přímého příkazu majordoma a že má vína uchovávat pod zámekem a držet všechno v pořádku a čisté. Místnost pro služebnictvo měla být také držena v čistotě a pořádku a kromě oněch tří hodin, kdy se tam jedlo, tam neměl nikdo pobývat, právě tak jako v kuchyni. Se všemi urozenými osobami mělo být jednáno zdvořile a mělo jim být vydáno víno, kdykoli o ně požádali majordoma.

Závěrem je třeba dodat, že součástí Vizaniho relace je i popis Santacroceho pohřbu v Praze, opis jeho závěti a dodatku k ní (obě písemnosti jsou v latinském znění), popis vypořádání závěti v dohodě s nunciiovým universálním dědicem Fabiem Santacrocem a návratu zpět do Itálie. Dozvídáme se z nich jména i příjmení příslušníků nunciiovy domácnosti (*famiglia alta, media i bassa*), jejich funkce, místo, odkud pocházeli, i délku jejich působení v Santacroceho službách.³⁶ Z Vizaniho textu se dále dozvídáme, že se do Itálie vrátilo 11 osob (jednalo se o osoby působící v Santacroceho službách nejdéle), tedy třetina původní nunciiovy domácnosti.³⁷ Zbylí členové zakotvili ve službách italských

³⁶ Tyto informace přináší v přehledné tabulce Koller v úvodu své edice nunciaturní korespondence Santacroceho. Viz Koller, A: Nuntiaturberichte aus Deutschland, Malaspina/Santacroce, s. XXXVI.

³⁷ ASR, Santacroce 87, fol. 77r.

vyslanců při císařském dvoře a sekretář Cesare de l'Arena se stal sekretářem nuncia Giovanniho Francesca Bonomiho³⁸, Santacroceho nástupce v Praze.³⁹

Čtyři výše uvedené instrukce v kombinaci se závěrečným textem Vizaniho zprávy nám dovolují udělat si nejen poměrně přesný obrázek o každodenním chodu nunciaturní domácnosti a jejím personálním složení včetně funkcí a pracovního zařazení jejích jednotlivých členů, ale přináší i další cenné informace o uvítacím ceremoniálu nového nuncia před Prahou, přejímání sídla nunciatury včetně části jejího vybavení a zařízení, nábory nejen odborných sil (sekretář, nákupčí), nezbytně nutných řemeslníků (koláři, kuchaři), ale i příslušníků dalších profesí (vozkové, kočí) a výpomocného personálu. Ostatní si můžeme pouze domýšlet. Převzetí sídla nunciatury bylo jistě spojeno s uzavřením nové nájemní smlouvy, co se týče nábytku a dalšího vybavení nunciatury, zde můžeme předpokládat, že odcházející nuncius a jeho personál si s největší pravděpodobností odváželi pouze věci osobního charakteru, knihy a cennosti (stříbrné nádoby, bohoslužebné náčiní, svaté obrazy atp.), neboť stěhování většího množství nábytku a zařízení by představovalo pro nuncia velké finanční zatížení; ponechaný inventář byl však jistě předmětem finančního vyrovnání nového nuncia s jeho předchůdcem. Přejímání personálu od předchůdce nebylo také výjimkou, stejně jako jeho další uplatnění jinde, často v domácnostech zahraničních vyslanců (italských sídlilo v Praze hned několik). Můžeme s jistotou konstatovat, že služba v nunciaturní domácnosti byla prestižní záležitostí a pro každého z jejích členů – zejména pro mravní a odborné kvality požadované nuncii a s ohledem na jejich nabyté zkušenosti, znalost diplomatického a dvorského prostředí a užitečné kontakty – i nejlepším doporučením. Domnívám se, že všechny tyto poznatky je možné aplikovat na model běžné nunciaturní domácnosti druhé poloviny 16. století.

³⁸ Nuncius na císařském dvoře v Praze v letech 1581–1584.

³⁹ Viz Koller, A: *Diplomazia e vita quotidiana*, s. 643.

Příloha

ASR, fondo Santacroce 87, f. 23r–25r

Prima scrittura data al Mastro di casa con il seguente titolo, cioè Ricordi a la famiglia di Mons. Nontio come debba portarsi.

Essendo il principio de la sapienza il timore del Signore, dovrà ciascuno ricordarsi che temendo un Nontio Apostolico, che representando la Santa Sede Apostolica in questi paesi, deve regolare altri et indurre a la cognition del vero et a la devotione tutti, le conviene essere non solo esemplare, ma singolare in bontà, religione, modestia et creanza.

Dovendo dunque primieramente esser con effetto, et mostrarlo con l'esempio timorosi del Signore, perciò ciascuno procurará ritrovarsi ogni matina a la messa col Nontio, et a quello stare con devotione, con ambi gli ginocchi in terra, dicendo corona, ovvero ufficio, secondo la devotione gli indurrà, et non ragionare né cicalare con alcuno.

Ogni mese dovranno confessarsi, et poi per le mani del Nontio la prima domenica del mese a ciò destinata pigliare il Santissimo Sacramento et procurar di ritrovarsi sempre disposti a questo.

Il giorno et sera al suono de l'Avemarie ingenochiarsi con ambe le ginocchia, et salutare devotamente la Madre del Signore.

A le imagini e ne le chiese ogni volta far riverenza et cavarsi beretta.

Avertire di non bestemiare, né giurare per Dio, né per santi in modo alcuno.

Non si porre a la tavola, che non sia prima da capellani fatta la beneditione, et a quella stare cheti, modesti, et così al rendere de le gratie.

Non giuocare al alcuna sorte di giuoco di carte né di dadi.

Nel burlare o di parole, o di scherzi avvertire di non lo far mai, che vi siano a la presenza gentil'huomini o servitori fuor di casa.

Per le strade andar modesti non vagheggiando dishonestamente né facendo baie, tanto meno per le chiese.

A la presenza del Nontio, quando massime vi sono fuorastieri stare con riverenza et avvertenza d'intendere a cenni quello che il Nontio vuole, et esser presti, accorti a servirlo con maniera.

Non ragionare mai con alcuna sorte di persona in materia di religione, né essere curioso a volere intendere le opinioni de gli Heretici.

Non entrar mai in chiese o sinagoghe d'Heretici, tanto meno quando si predica o si fa altro essercitio.

Fuggir con destrezza sempre la conversatione di Heretici quando si conoscono tali, et non mai dire, né dimandare ad alcuno chi sia Heretico, o Luterano, o similea.

Nel vestire si usi la modestia, et soprattutto habiti negri et non di altro colore; non si portino pennacchie, né capelli, o berette stravaganti, né altr'armi che spada et pugnale, modestamente però.

Oltre a quelli che serranno ubligati a la guardia ordinaria si sforzi ogni uno di star più che può ne la sala, ovvero anticamera del Nontio a ciò destinata; et venendo fuorastieri, secondo le qualità de le persone andargli incontro, accompagnargli et trattenergli con riverenza, così gli gentil'huomini o servitori loro facendogli sedere et honorandogli sempre, in maniera che si conosca la modestia et cortesia essere ne la casa del Nontio.

Soprattuti si osservi la obediencia debbita al Mastro di casa, perché chi non ubedirà lui non ubedisce manco il Patrone.

Non si faccino brinds né a tavola né fuori; et subito mangiato et rese le gratie ogniuno si levi da tavola senza fermarsi punto a cicalare, et vengano ne la sala o stanza dove mangia il Patrone, et essendovi fuorastieri, star lesti in servirgli o de le cappe o di sedere et levare quando occorre.

Non ragionare mai fuori con altri né gentil'huomini, né servitori, di quello che si dica o faccia ne la casa del Nontio, né in male né in bene, et particolarmente de le parole che dal Nontio sentono o per burla o per davvero dette, massime di nuove o di avisi et fatti altrui, né cerchino sapere più di quel che tocca a l'ufficio loro.

Trovarsi sempre tutti in ordine quando il Noncio esce di casa, et al suono de la campanella essere in sala a l'ordine sempre.

Quando esce il Nontio, dove non possono star tutti, non si vergognino venire a piedi appresso al cocchio tutti di conserva, et non uno inanzi, et l'altro indietro, né per altra strada, che per quella che cocchio, et più appresso che si può.

Non siano risse, né parole fra quelli di casa, et occorrendo cosa alcuna gli altri subito s'interpongano a quietarla et ne diano conto al Mastro di casa; avvertendo ogni uno che chi serà cagione de lo scandalo o fastidioso, serà levato senza remissione o rispetto da la casa et servitù del Nontio senza eccezione di persona.

A chi mancarà del debito ne l'ufficio particolare suo che le toccherà, si comincerà con le ammonizioni, poi con le contumacie; et quanto non sia più diligente se le darà combiato.

Che nessuno ardisca in modo alcuno di comprare in questi paesi libri latini o volgari di qual si voglia materia che trattino che prima non siano visti da Don Giacomo Filippo Tamoni.

Nessuno partirà di casa senza ordine e licenza del Mastro di casa, o di Giacomo Francesco.

Doppo il suono de l'Avemaria nessuno di qual si sia qualità ancor che habbia licenza dal Mastro di casa o da Giacomo Francesco, se non havrà espresso ordine et comandamento dal Nontio, si parta di casa; et se si trovarà alcuno fuori doppo detta hora, fatta che gli serà per una volta l'ammonitione, serà senza rispetto alcuno levato da la servitù et casa del Nontio.

Wie sah der Haushalt eines Nuntius aus?

Einblick in die Alltagsgeschichte der Prager Nuntiaturnur in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts

Die Nuntiaturnur rückten in den Vordergrund des Interesses der Historiker kurz nach der Öffnung des geheimen Vatikan-Archivs durch Papst Leo XIII. im Jahr 1890. Über die päpstlichen Botschafter – Nuntien – stehen relativ viele Informationen in historischen Quellen und in der erhaltenen Korrespondenz der Nuntiaturnur zur Verfügung. Die amtliche Tätigkeit der Nuntien wird in päpstlichen Instruktionen und in Finalrelationen ihrer Vorgänger dargestellt. Außerdem stehen zahlreiche allgemeine Instruktionen und praktische Anweisungen zum Verhalten in ausländischen Destinationen zur Verfügung. Während man sich ein relativ getreues Bild über die amtliche Wirkung der Nuntien machen kann, ist nur sehr wenig darüber bekannt, wie ihre Haushalte aussahen und auf welchen Prinzipien sie funktionierten. In Korrespondenzen der Nuntien begegnet man solchen Informationen nur sehr sporadisch. Es ist sehr kompliziert, sich ein gründliches Bild über die Zusammensetzung und die Alltagsgeschichte eines Nuntiaturnurhaushalts im 16. Jahrhundert zu machen, wie auch in

der Fachliteratur festgestellt wird. Man ist mehr oder weniger auf Glück und zufällige Funde nichtamtlicher, privater Relationen aus der Feder der Nuntien oder ihres Begleits angewiesen. Eine davon ist *Relazione del viaggio di Germania fatto da Pompeo Vizani l'anno del Signore CDDLXXXI*. Ihr Verfasser ist Pompeo Vizani, persönlicher Sekretär des Nuntius Ottavio Santacroce, der beim kaiserlichen Hof in Prag vom Mai bis September 1581 wirkte. Ein Bestandteil seiner Relation sind auch wörtliche Abschriften von vier vom Nuntius selbst erlassenen Instruktionen. Jede davon regelt einen Bereich des Nuntiushaushalts: Die erste ist ein allgemeiner Kodex der Benimmregeln, die zweite betrifft die Unterbringung von Mitgliedern des Nuntiatورهاushalts, die dritte bringt eine Hausordnung und Sitzordnung am Tisch und die vierte enthält Vorschriften zum Dienst an der Tafel des Nuntius. Eine Analyse der Instruktionen und ein Kommentar dazu bilden den Kern des Artikels. Die Instruktionen zusammen mit dem Bericht Vizanis ermöglichen uns, sich ein ziemlich genaues Bild über die Alltagsgeschichte eines Nuntiatورهاushalts zu machen – über seine personale Zusammensetzung einschließlich der Arbeitszuordnung seiner Mitglieder und Mobiliarausstattung. Sie bringen aber auch wertvolle Informationen über die Empfangszeremonie des neuen Nuntius vor Prag und zur Problematik der Anwerbung von Arbeitskräften an dem jeweiligen Wirkungsort. Weitere Details, zum Beispiel die Übernahme des Nuntiatursitzes, Übernahme des Personals vom Vorgänger und Möglichkeiten für dessen weitere Wirkung, kann man auf Grund der erhaltenen Relation nur vermuten. Die Verfasserin stellt fest, dass alle Erkenntnisse, die aus Vizanis Relation erlangt wurden, für die Darstellung eines Modells des üblichen Nuntiatورهاushalts in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts angewandt werden können.

As it looked nuncios household? Microprobe in the everyday life of the Prague Nunciature in the 2nd half of the 16th century

The author analyzes in detail the relation of Pompeo Vizaniho, personal secretary of the Papal Nuncio Ottavio Santacroce at the imperial court. This relation refers about various aspects of nuncios household.